

УДК 378.663:378.31

АПРОБАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТА СПЕЦІАЛЬНОГО КУРСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ФАХОВИХ ПРОГРАМ

Ірина Ляшенко

Сумський національний аграрний університет,
вул. Кірова, 160, 40021 Суми, Україна,
e-mail: info@sau.sumy.ua

Проаналізовано соціокультурну наповненість курсу підготовки студентів для кращої реалізації міжнародних фахових програм. Зазначено, що комунікативні методи значною мірою сприяють підвищенню ефективності формування готовності студентів до реалізації міжнародних фахових програм.

Ключові слова: соціокультурна підготовка, міжнародні фахові програми, міжкультурна комунікація, соціокультурна компетенція, методика “критичного інциденту”, майбутні аграрії.

Постановка проблеми. Сьогодення вимагає від студентів, які беруть участь в інтеграційних процесах, не лише належної мовної підготовки, а й знання культури інших країн, зокрема суспільних норм, достатніх соціокультурних фонових знань, національних усвідомлень, уміння пристосовуватися до нового середовища з тією метою, щоб досягти успіху в реалізації фахових програм, формування соціально важливої спрямованості особистості студента, визначення життєвих орієнтирів, виховання любові до своєї Вітчизни і гордості за країну. Водночас процес підготовки майбутнього фахівця аграрного сектора щодо реалізації міжнародних фахових програм вимагає впровадження в практику роботи ВНЗ заходів, які б давали змогу удосконалювати систему підготовки кадрів, позбавляючи її недоліків.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Підґрунтям вивчення соціокультурного компонента стали праці сучасних науковців, які досліджують цю проблему, зокрема, проблеми міжкультурного спілкування англійською мовою, комунікативної та соціокультурної компетенції (Т. О. Атрощенко, Т. І. Дементьєва, І. А. Закір’янова, А. С. Іванова, Т. М. Колодько, В. А. Кручек та ін.). Корисним виявився досвід закордонних учених з соціокультурних проблем у міжкультурній комунікації та адаптації студентів (Bennett Janet M., Cupach W.

R., Gibson Robert, Piet-Pelon Nancy, Spitzberg B. H., Stemplesky Susan, Tomalin Barry та інші).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ми ставили за мету обґрунтувати соціокультурний компонент спеціального підготовчого курсу з формування майбутніх спеціалістів аграрного профілю до реалізації міжнародних фахових програм. Наше завдання: розглянути, проаналізувати та обґрунтувати соціокультурну наповненість курсу підготовки студентів для кращої реалізації міжнародних фахових програм.

Виклад основного матеріалу дослідження. На підставі констатувального експерименту було розроблено підготовчий курс формування готовності студентів аграрних навчальних закладів до реалізації міжнародних фахових програм з такими структурними компонентами, як соціокультурний, психологічний, громадянський.

У розвитку соціокультурних знань і вмінь студентів у процесі формування готовності до реалізації міжнародних фахових програм ми застосовували практичний курс англійської мови, спрямований на розвиток певних умінь, який висвітлений у навчальному посібнику “Intercultural Awareness: для учасників міжнародних програм” [1].

У процесі розробки курсу ми припускали, що зміст і структура спецкурсу з формування готовності студентів до реалізації міжнародних фахових програм, мінімально необхідний рівень оволодіння визначеним навчальним матеріалом і засвоєні практичні навички сприятимуть досягненню студентами-аграріями високого рівня сформованості основних компонентів розробленого курсу.

Зважаючи на те, що у процесі підготовки студентів до реалізації міжнародних фахових програм необхідно навчити їх свідомо оцінювати, брати до уваги і прогнозувати віддалені наслідки участі в міжнародних фахових програмах і перебування в іншій країні, ми ввели до змісту програми теми, які стосуються:

- теоретичних основ соціокультурології, розбіжності і схожості культур своєї і чужої країни;
- теорії подолання екзистенційних криз;
- основ адаптації до іншомовного середовища;
- виховання високих громадянських переконань, що забезпечать Україні гідне місце і визначальну роль у регіональних, європейських та глобальних процесах.

Теоретичний матеріал соціокультурної частини насичений актуальними темами сучасного спілкування, реальними прикладами подолання культурного шоку, корисними порадами для адаптації в навчальному, робочому, побутовому й адміністративному середовищі, уживаними фразами й кліше з іноземної мови.

На практичних заняттях студенти вивчали теми, пов'язані з соціокультурними та побутовими ситуаціями за кордоном.

Для розвитку соціокультурних навичок та вмінь, окрім дискусій, семінарів, групової роботи, “мозкової атаки”, “фокус-групи”, ситуаційно-рольових ігор, соціопсихологічних тренінгів, самостійної роботи з літературними та іншими джерелами інформації, підготовки доповідей, рефератів, написання есе, ефективними виявились нижчезазначені методи.

Порівняльно-зіставний метод передбачає різного типу дискусії. На заняттях обговорюють традиції, звичаї, які значною мірою відрізняються від традицій і звичаїв рідної культури.

Метод “критичних інцидентів” спрямований на виявлення відмінностей у вербальному і невербальному спілкуванні. Згідно з цим методом студентам пропонують описати інцидент у спілкуванні, наслідком якого є ускладнення спілкування між представниками різних культур, зумовлене культурними відмінностями і непорозумінням ситуацій одним із партнерів.

Метод “культурних капсул”. Акцентує на одній з відмінностей у культурах, наприклад, відмінність між покупцями в Англії й Україні.

Рольова гра.

Метод “аудіомотору” (на зразок дитячої гри “Simon says”). Викладач дає завдання групі студентів провести вечірку, на якій будуть присутні представники іншої культури. Студенти повинні зустріти гостей за правилами етикету. Слід не забувати про використання жартів, анекдотів, оскільки дуже часто непорозуміння гумору і є причиною невдалого спілкування. Викладачі й учасники не тільки спостерігають, але й критично оцінюють вербальну і невербальну комунікацію групи студентів.

У процесі формування соціокультурної компетенції у самостійній роботі студентів використовували автентичні газети, журнали, друковані матеріали, оскільки нерідко приклади культурних відмінностей можна виявити в заголовках газет, рекламі. Особливого значення надавали телепередачам, оскільки в них можна спостерігати за мовленням.

У нашому дослідженні використовували такі різновиди ігор:

- сюжетні, які вимагали тільки імітації відповідних дій, заданих роллю;
- ситуативно-рольові, що давали змогу частково або повністю імпровізувати;
- ділові ігри.

Для формування умінь імпровізації використовували ситуації, які потребували самостійного прийняття рішень відповідно до особливостей учасників гри. Для гри пропонували ситуації, структура і зміст яких були частково означені, що сприяло свободі комунікативної діяльності студентів.

Дуже вдалою виявилася використана крос-культурна техніка – культурний асимілятор, який останнім часом набуває широкого поширення в багатьох країнах світу.

Мета цього методу – навчити людину бачити ситуацію з погляду членів чужої групи, розуміти їхнє бачення світу. Ю. П. Платонов [2] пропонує називати цей метод “технікою підвищення міжкультурної сенситивності” (Intercultural sensitizer).

Завдання культурного асимілятора:

- освоєння ізоморфних атрибуцій, тобто способів інтерпретації поведінки людей представниками інших культур;
- переживання своїх емоційних реакцій в обставинах міжетнічної взаємодії та їх коригування;
- формування установок на толерантну поведінку в інокультурному середовищі.

“Культурні асимілятори” складаються з описів ситуацій, в яких взаємодіють персонажі з двох культур, і чотирьох інтерпретацій поведінки персонажів кожної ситуації (каузальних атрибуцій про спостережувану поведінку). Під час підбору ситуацій беруть до уваги взаємні стереотипи, відмінності в рольових очікуваннях, звичаї, особливості невербальної поведінки та ін. Особливу увагу приділяють орієнтації культури на колективізм або індивідуалізм.

Багаторічне використання “культурних асиміляторів” – культурно-специфічних і універсального – підтвердило, що вони є ефективним засобом зменшення застосування негативних стереотипів, передачі інформації про відмінності між культурами, полегшення міжособових контактів в інокультурному оточенні і розв’язання завдань, що стоять перед людиною [2].

Під час побудови культурного асимілятора дотримувалися певної послідовності дій [4]. Інформацію підбирали так, щоб відобразити такі ситуації, в яких виявляються або значні, або найбільш значущі ключові відмінності між культурами. Ідеальною можна вважати ситуацію, яка, по-перше, описує найчастіший випадок взаємодії представників двох культур, по-друге, яка виявляється конфліктною або найчастіше неправильно інтерпретується, по-третє, дає змогу одержати важливі відомості про іншу культуру. Під час добору ситуацій брали до уваги взаємні стереотипи, відмінності в рольових очікуваннях, звичаї, особливості невербальної поведінки тощо.

Виділено головні проблеми, з якими стикаються індивіди в ситуації міжкультурної взаємодії. Їх можна, на нашу думку, об’єднати у три основні групи:

- 1) інтенсивні емоційні реакції (тривожність, нездійснені очікування, відчуття нестачі емоційної підтримки з боку місцевих жителів, невизначеність стосунків з ними, боротьба з власними упередженнями й етноцентризмом);
- 2) сфера знань, важливих для розуміння міжкультурних відмінностей (соціальні установки на працю і власність; просторово-часова організація спілкування; ставлення до іноземних мов; рольові структури; індивідуалізм/колективізм; ритуали і марновірства; ієрархічні структури, класові та статусні; особові і соціальні цінності);
- 3) когнітивні психологічні процеси і явища, що лежать в основі міжгрупових відмінностей (категоризація, диференціація, етноцентризм, атрибуція, стиль здобуття знань).

Приклади потенційно конфліктних ситуацій ми брали з етнографічної та історичної літератури, преси, спостережень розробників. Застосовували метод незавершених пропозицій, коли студенти формулюють можливі причини і передбачають наслідки подій.

Приклади завдань:

1. Знайдіть пояснення такій ситуації:

Ви їдете у міському транспорті і дивитесь навколо. До вас повертається жінка і з незадоволенням запитує: “Пробачте, ми знайомі?”

- а) Вона – Ваша знайома, а Ви одразу її не впізнали;
- б) У тій культурі не прийнято роздивлятися людей і дивитись прямо в очі незнайомим, це ознака неповаги;
- в) Вона хоче з Вами познайомитися;
- г) Ви випадково наступили їй на ногу.

2. Що, на Вашу думку, відбувається у такій ситуації?

Представники аграрних компаній з Німеччини і Великої Британії на переговорах потрапили в складну ситуацію, яка стає щораз напруженішою. Франц Бауер сидить прямо і схвильовано, а Джим Бенкс розслаблений у своєму кріслі. Франц Бауер відчуває, що Джим не сприймає переговори серйозно. Джим відчуває, що Франц Бауер стає щораз агресивнішим.

3. Поясніть ситуацію.

Джуліо, студент з Аргентини, якому дуже подобається вивчення іноземної мови, відвідує курси з ділової англійської. Він часто залишається після занять, щоб задати британському лекторові Джиму Форду кілька запитань. Коли Джуліо наближається, Форд ніяковіє і починає відступати. Джуліо не розуміє, чому він не подобається Джиму Форду, чи він задає багато запитань, чи не прийнято, що студенти можуть задавати запитання після занять? [4].

Студентам, поділим на невеличкі групи, пропонують уявити ситуацію, ніби студент, який перебуває на стажуванні за кордоном, запрошений на вечірку до одного з приятелів одногрупника. Потрібно "програти" таку ситуацію із самого початку: прибуття, привітання, знайомство, жарти, компліменти, подарунки тощо. Групи демонструють по черзі свої варіанти, а потім обговорюють ситуації один одного.

Проводять також інтерв'ю з використанням методики "критичного інциденту". Респондентів просять пригадати події, в яких відбулося щось, що різко – позитивно або негативно – змінило їхню думку про представників іншої культури. Будують епізоди (внесення поправок у "сирі ситуації"). Створюють конкретні епізоди, в яких діють персонажі з іменами і прізвищами, що додає духу "справжнього життя". Виділяють атрибуції (добір запитань для кожного з персонажів ситуацій, емоційні та когнітивні реакції тощо). Відбирають альтернативні пояснення. Якщо асимілятор призначений для підготовки представників культури А до взаємодії з представниками культури Б, то необхідно підібрати (за допомогою експертів з двох культур) три інтерпретації поведінки персонажів:

- вірогідна з погляду членів культури А;
- мало використовувана в обох культурах;
- яку найчастіше використовують представники культури Б під час пояснення ситуації.

Лише відповіді, характерні для членів культури Б, вважають правильними. Якщо студент вибирає неправильну відповідь, його просять повернутися до ситуації ще раз і вибрати інше пояснення поведінки персонажів. Під час вибору правильної відповіді детально описують особливості культури (цінності, норми, звичаї, вірування), відповідно до яких вони діяли [4].

Асимілятор є методом когнітивного орієнтування, але його часто застосовують у тренінгових програмах – у групі обговорюють і порівнюють результати учасників, проводять рольові ігри з використанням ситуацій культурного асимілятора. У цьому випадку він є основою програми атрибутивного тренінгу. Якщо учасник тренінгу зробив правильний вибір, він переходить до наступного епізоду. Якщо зробив помилку, інструктор пояснює йому, чому вибір неправильний, пропонує ще раз вивчити певний випадок і обрати іншу інтерпретацію. Після опрацювання подібних уривків учасники тренінгу здатні засвоїти деякі норми, що можуть допомогти їм орієнтуватися в чужій культурі без приписування їй стандартів своєї країни [3, с. 183].

Пропонують уявити таку ситуацію. Після навчання і роботи зібрались студенти разом з представниками іншої країни (наприклад, Великої Британії) для спілкування. Які теми будуть обирати для розмови (надати варіанти,

програти)? Як підтримувати бесіду? Як перевести бесіду на іншу тему? Як вийти на деякий час, якщо потрібно?

Також студентам пропонували дотримуватися різних стратегій, які допоможуть спілкуванню з людьми інших культур, пристосуватися до нової культури і запобігти культурному шоку; стратегій, спрямованих на покращення адаптації після проходження фахової практики за кордоном.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Ефект від занять, побудованих у системі комунікативної спрямованості з використання описаних ситуацій, виявився більшим, ніж від викладання матеріалу вчителем і просто складання діалогів. Несподіваність і хвилювання від мовної ситуації є вдалим тренінгом для вивчення такого матеріалу в процесі формування готовності студентів до реалізації міжнародних фахових програм.

Наступним етапом дослідження є обґрунтування й експериментальна перевірка психологічного та громадянських компонентів спеціального курсу з формування готовності майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм.

-
1. Англійська мова: Навч. посіб. "Intercultural Awareness: для учасників міжнародних програм" / Упоряд. І. В. Ляшенко. Суми, 2006.
  2. *Платонов Ю. П.* Этническая психология. СПб., 2001.
  3. Психологическая помощь мигрантам: Травма, смена культуры, кризис идентичности: Учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по направлению и специальности психологии. Под общ. ред. Г. У. Солдатовой. М., 2002.
  4. *Стефаненко Т. Г.* Этнопсихология: Учеб. для студ. вузов, обучающихся по направлению подготовки и спец. "Психология". 3-е. изд., испр. и доп. М., 2003.
  5. Gibson Robert. Intercultural Business Communication. Oxford Handbooks for Language Teachers, 2000.

**THE APPROBATION OF SOCIAL AND CULTURAL COMPONENT OF
SPECIAL COURSE FOR PREPARING FUTURE AGRARIANS TO THE
INTERNATIONAL PROFESSIONAL PROGRAMS REALIZATION**

Iryna Liashenko

*National Agrarian University of Sumy,
Kirov Str., 160, UA – 40021 Sumy, Ukraine,
tel. 0542-213421, e-mail: info@sau.sumy.ua*

The article analyses the social and cultural essence of the course for preparing students to the better realization of the international professional programs. Communicative methods are favorable to improve the effective preparedness for the participation in the international professional programs.

Key words: social and cultural preparation, international professional programs, intercultural communication, social and cultural competency, methods of "critical incident", future agrarians.

Стаття надійшла до редколегії 24.03.2008

Прийнята до друку 20.05.2008